

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Uzman Mehmet DERİ¹

KINALIZÂDE ALİ EFENDİ VE AHLÂK-I ALÂÎ

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY

(İstanbul: İz Yayınları, 5. Baskı, 2022, 544 sayfa, ISBN: 9789753556033)

QINĀLIZĀDE ALĪ EFENDĪ AND AKHLĀQ-Ī ‘ALĀ’Ī

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY

(İstanbul: İz Publications, 5th, 2022, 544 pages, ISBN: 9789753556033)

ÖZET

İslâm Ahlâk Felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Kınalızâde Ali Efendi ve onun en önemli eseri Ahlâk-ı Alâî’ye dair yapılan akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. Ayşe Sıdıka Oktay’ın kaleme almış olduğu “*Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*” başlıklı çalışmasıdır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda devlet idaresinde önemli görevlerde bulunmuş, ilim dünyasına önemli katkılar sağlamış olan Kınalızâde ailesine mensup olan Kınalızâde Ali Efendi, 916/1510 yılında Isparta’da doğmuştur. Kınalızâde; ilköğrenimini Isparta’da tamamlamış, daha sonra da İstanbul’a giderek burada eğitime devam etmiştir. Müderrislik, kadılık ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur. Edebiyat, tefsir ve hadis ilimleri başta olmak üzere pek çok konuda derin bir bilgi sahibidir.

Alanında konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olan çalışmada; konular özlü bir şekilde ele alınmış, Kınalızâde’nin ilmî şahsiyeti ve onun Ahlâk-ı Alâî isimli eseri çeşitli yönleriyle incelenmiştir.

Kınalızâde, Ahlâk-ı Alâî adlı eserinde Aristotelesçi görüşlerle İslâmî anlayışın ve kısmen tasavvufî görüşlerin sentezini yapmaya çalışmış, böylelikle eserine dinî bir mahiyet kazandırmıştır. Ahlâk-ı Alâî, bu özelliği ile çok beğenilmiş ve kendisinden sonraki birçok ahlâk kitabına şekil ve muhteva bakımından örnek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kınalızâde, Ahlâk-ı Alâî, İslâm Ahlâk Düşüncesi, Devlet Ahlâkı, Aile Ahlâkı.

¹ Editör-Yazar, ORCID: 0000-0002-2287-9330, mehmet.deri@gmail.com

ABSTRACT

The number of academic studies on Qınālızāde Ali, one of the most important names of Islamic Moral Philosophy and his most important work *Akhlāq-i 'Alā'ī* has been increasing in recent years. One of these studies is Prof. Dr. Ayşe Sıdıka Oktay's study titled "*Qınālızāde Ali Efendi and Akhlāq-i 'Alā'ī*". Qınālızāde Ali, a member of the Qınālızāde family, who held important positions in the state administration in the XVth and XVIth centuries and made important contributions to the world of science, was born in Isparta in 916/1510. Qınālızāde completed his primary education in Isparta and then went to Istanbul where he continued his education. He served as a muderris, qadi and kazasker. He had a deep knowledge of many subjects, especially literature, tafsir and hadith sciences. In this study, which has been prepared with a rich academic literature by using the main sources on the subject in the field, the subjects are handled in a concise manner, the scientific personality of Qınālızāde and his work *Akhlāq-i 'Alā'ī* are examined in various aspects. Qınālızāde tried to synthesize Aristotelian views with Islamic and partly Sufi views in his work *Akhlāq-i 'Alā'ī*, thus giving it a religious character. *Akhlāq-i 'Alā'ī* was highly acclaimed for this characteristic and became a model for many subsequent ethics books in terms of form and content.

Keywords: Qınālızāde, *Akhlāq-i 'Alā'ī*, Islamic Morality Thoughts, State Ethics, Family Ethics.

Kınālızāde Ali Efendi (1510-1572), 16. yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde yetişmiş olup İslâm ahlâk felsefesinin önemli isimlerinden birisidir. Ahlâk ve siyaset felsefesi alanlarında önemli çalışmalar yapmıştır. Kınālızāde, en önemli eseri olan *Ahlâk-ı Alâ'î*'yi kaleme alırken kendisinden önceki ilim adamlarının düşüncelerini okumuş, analiz etmiş ve eserinde yer vermiştir. Kınālızāde, bu eserini 1564 yılında Şam'daki kadılık vazifesi sırasında kaleme almıştır. Kınālızāde; eserini takdim ettiği Veziriâzam Semiz Ali Paşa'nın (ö. 972/1565) adına nispetle eserine *Ahlâk-ı Alâ'î* ismini vermiştir. "Alâ'î" kelimesi, bir taraftan Ali Paşa'yı diğer taraftan kendi adını içeren ustaca kurulmuş bir sıfattır.

Kınālızāde, eserini kaleme alırken Nasîrüddîn Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*, Celâleddin ed-Devvânî'nin *Ahlâk-ı Celâlî*, Hüseyin Vâ'iz Kâşifi'nin *Ahlâk-ı Muhsinî* adlı eserlerinden önemli ölçüde faydalanmıştır. Bu zengin birikim üzerine kendi sistematüğünü, felsefesini oluşturan Kınālızāde ahlâk ve siyaset felsefesi alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Kınālızāde'nin faydalandığı ilk kaynak, başucu kaynağı Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*'sidir. Aile ve devlet ahlâkı ile ilgili görüşlerini Tûsî'nin, *Ahlâk-ı Nâsırî* eseri üzerinden kaleme almıştır. Kınālızāde İbn Miskeveyh'in görüşlerinin de sıkı takipçisidir. Kınālızāde; eserinde İbn Miskeveyh, İbn Sinâ, Kindî, Fârâbî, Sokrates, Platon, Aristoteles gibi birçok filozofun görüşlerine eserinde vermiştir. Dolayısıyla Kınālızāde'nin *Ahlâk-ı Alâ'î* adlı eseri bütünlükçü bir eser olma özelliği taşımaktadır. Eserin merkezinde ahlâkî özne olarak insan bulunmaktadır.

Prof. Dr. Mustafa Çağrııcı danışmanlığında, 2008 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak hazırlanan bu çalışma, daha sonra gözden geçirilerek kitap haline getirilmiş, her baskıda yeni kaynaklara ulaşılarak genişletilmiştir.

İnceleyeceğimiz eser; giriş, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte (s. 23-36); Kınalızâde'nin temel kaynakları olan Nasîrüddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsırî ve Celâleddin ed-Devvânî'nin Ahlâk-ı Celâlî isimli eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca İslâm Ahlâk Düşüncesi üzerine Nasîrüddîn Tûsî'den, Kınalızâde'nin yaşadığı 16. yüzyıla kadar İslâm Ahlâk Düşüncesi üzerine eser veren müellifler ve eserlerinin listesi verilmiştir.

Birinci Bölümde (s. 37-98); "*Kınalızâde'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri*" başlığı ile Kınalızade'nin yaşamı, kişiliği, eserleri, talebeleri, Ahlâk-ı Alâî adlı eseri hakkında bilgiler verilmiştir. Konumuzu doğrudan ilgilendirmesi açısından bu bölümde yer alan Ahlâk-ı Alâî başlığı kısmına değinmek istiyoruz. Ahlâk-ı Alâî, Kınalızâde'nin en önemli eseridir. O, bu eserinde Aristotelesçi fikirlerle İslâmî anlayışın ve kısmen tasavvufî görüşlerin sentezini yapmaya çalışmış, böylelikle eserine dinî bir mahiyet kazandırmıştır. Yine bu bölümde Ahlâk-ı Alâî ile ilgili olarak; eserin yazılış sebebi, yazıldığı yer ve tarih, eserin isminin kaynağı ve kime nispet edildiği, muhtevası, eser yazılırken kullanılan felsefî kaynaklar, dinî kaynaklar, edebî, tarihî ve diğer kaynaklar, nüshaları gibi konulara değinilerek bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci Bölümde (s. 99-318); "*Ahlâk İlmi*" başlığı altında Ahlâk-ı Alâî'deki ahlâk bahsi ele alınıp, konu Kınalızâde'nin gözünden incelenmiştir. Buna göre Kınalızâde, eserinde ahlâk ilminin tanımı ve ilimler arasındaki yerini, huy kavramı, huyun meleke ve hâl ile olan ilişkisi, insan ve âlemdeki yeri, nefsin ne olduğu ve nefis çeşitleri, faziletler ve reziletler, rezilet türleri, fazilete benzeyen reziletler, adalet ve adaletin kısımları, ahlâkî hastalıklar ve bunların tedavisinden bahseder.

Burada önemine binaen 'ahlâkî hastalıklar ve bunların tedavisi' kısmına değinmek istiyoruz. Kınalızâde, reziletleri ahlâkî hastalık olarak niteler ve ruhî hastalıkların rezilet olduğunu, bu reziletlerin doğru bir şekilde teşhis edilip tedavi etmenin kurallarını verir. O; önce hastalıkların sebeplerini, sonra hastalıkları sıralar, daha sonra da tek tek bu hastalıkların tedavi usûllerini açıklar. Buna göre Kınalızâde, hastalıkları tedavi etmede öncelikle hastalığın cinsinin ve her cinsin sebebinin ve alametinin bilinmesini, her hastalığın nasıl tedavi edileceğini ve hastalığın sebebinin ne ile yok edileceğinin açıklanmasını bir kaide olarak verir. Böylece hastalığın cinsi ve alametleri teşhis edilip sebebi de öğrenilir ve tedavisiyle uğraşılıp hastalık, sebebiyle birlikte giderilebilir.

Üçüncü Bölüm (s. 319-424); "*Aile Ahlâkı*" başlığını taşımakta olup bu bölümde aile ahlâkının ne olduğu, insanın aileye olan ihtiyacı, aileyi meydana getiren üyeler ve bu üyelerin vazifeleri ve sorumlulukları, çocukların eğitiminde dikkat edilecek hususlar, hizmetçi ve yardımcılarının eğitimi gibi konular ele alınmıştır.

Kınalızâde'ye göre aile ahlâkı; aileyi oluşturan ev halkı arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, aile fertlerinin ahlâkî eğitimleri, terbiyeleri, görgü kuralları gibi hususları içerir. Kınalızâdeye göre; eğitim ailede başlar. Aile, bir toplumu meydana getiren en önemli müessesedir. Aile; ahlâkî duyguların temelini atılması, uygulanması ve ahlâkî bilgilerin kazandırılması göreviyle ahlâk eğitimi gerçekleştirir. Aile, bu görevini ev ortamında gerçekleştirir, fakat eğitimin mekânı her yerdir; ancak bütün eğitimin temeli ailede atılır. Bu nedenle de ailede ahlâk eğitimi önemli bir yer tutar.

Dördüncü Bölümde (s. 425-520); “*Devlet Ahlâkı*” başlığı ile devlet ahlâkını ilgilendiren konular işlenmekte; devlet ahlâkının aile ahlâkıyla iç içe olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Bu bölümde; devlet ve ülke kavramları, devlet yönetimi, ülkenin elde tutulması, idarecilik kuralları, devlet başkanında bulunması gereken vasıflar, devlet başkanının vazifeleri, devlet başkanının halkına nasıl davranması gerektiği gibi konulara değinilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Burada önemine binaen Kınalızade'ye göre, devlet başkanının halkına nasıl davranması gerektiği konusuna değinmek istiyoruz.

Her şeyden önce devlet başkanı, halkına karşı âdil olmalı, bütün halkını eşit tutmalı; insanları kabiliyetlerine göre vazifelendirmelidir. Hayır ve yardım konusunda herkesin istidadına göre ve hakkına uygun olarak hareket etmelidir. Sahte âlimlerden uzak durmalı, gerçek âlimlerle birarada olmalıdır. Toplumda kötülük yapan insanları, iyi olmaya sevk etmeli; eğer ceza almaları gerekiyorsa cezalandırmalıdır. Yine devlet başkanı, adaletin gereği olan kanunlara uyma ve fazilete götüren yollara gitme konusunda halkına yol göstermelidir. Devlet başkanının başka bir görevi de halkının ihtiyaçlarından ve sıkıntılarından haberdar olup bunların giderilmesi için çözüm üretmelidir.

Sonuç (s. 520-526) kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışmaya son verilmiştir.

Netice itibarıyla ifade edilecek olursa çalışma; zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, alanında yapılan ilk çalışmalardan olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hakimiyeti ve özgün değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalar için ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır.